

Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı; Biyolojik Terör, Kent Sağlığı ve Güvenliği

*

Esmeray Alacadağlı¹
ORCID: 0000-0003-1604-6487

Öz

Biyolojik terör; hedefi sivil halk olan ve biyolojik silahlar kullanılarak gerçekleştirilen bir terör eylemidir. Bu terör eylemleri sonrasında, birey/toplum sağlığı ve güvenliği açısından büyük tehdit oluşturan hastalıklar ve ölümler ortaya çıkar. Bu tehditlerin önlenmesi için, devletçe, ilgililerle işbirliğiyle çalışacak şekilde tüm yasal ve kurumsal yapıların oluşturulması gerekir. Güvenlik, insanlar için en temel ihtiyaçlardan biridir. Kentler, devletler de insanların bu konudaki gereksinimlerini gidermeye yönelik faaliyetlerin, örgütlenmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar, buralarda hem kendilerinin hem de yaşam alanlarının, kentlerin, güvenliğini sağlayacak yapı ve örgütleri oluşturmuşlardır. Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı (RSHMB), 1928 yılında kurulmuştur. Halk ve çevre sağlığını koruma amacıyla kurulan kurum, 2012’de yeniden yapılandırılmıştır. Bu yıla kadar Başkanlık; Merkez ve yedi bölge müdürlüğünden oluşan teşkilatı, çevre, halk sağlığı, aşı, serum üretimi alanındaki referans laboratuvarları, halk sağlığı okulu ile; sağlık alanında, tek araştırma ve geliştirme kurumu olarak hizmet sunmuştur. Bu çalışma; kent sağlığı ve güvenliği açısından da büyük tehdit oluşturan biyolojik ajanların, biyoterörizmin yaratacağı tüm risk ve tehditlere karşı korunmada, RSHMB’nın yeri ve önemini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Verilerin sağlanmasında, literatür taramasından ve RSHMB arşivinde yer alan belgelerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Biyolojik terör, halk ve çevre sağlığı, kent güvenliği.*

¹ Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, E-mail: ealacadagli@bayburt.edu.tr

Biological Terrorism, Urban Security and Refik Saydam Hygiene Center Presidency

*

Esmeray Alacadađlı²
ORCID: 0000-0003-1604-6487

Abstract

Biological terrorism is a terrorist act whose target is the civilian population. After these terrorist acts, diseases and deaths occur that pose a great threat to the health and safety of the individual/community. In order to prevent these threats, all legal and institutional structures should be established by the state in cooperation with the relevant parties. Security is one of the most basic needs for people. Cities and states have emerged as a result of activities and organizations to meet the needs of people in this regard. People have created structures that will ensure both their own security and the security of their living spaces. Refik Saydam Hygiene Center was established in 1928. The institution was established to protect public and environmental health, was restructured in 2012. Presidency until this year; with reference laboratories in the field of environment, public health, vaccine, serum production and public health school; served as the only research and development institution in the field of health. This study was carried out in order to reveal the place and importance of RSHMB in protection against biological agents and bioterrorism that pose a great threat to urban health and safety.

Keywords: *Bioterrorism, public health, urban security.*

² Assoc. Prof., Bayburt University, E-mail: ealacadagli@bayburt.edu.tr

Giriş³

İnsanın varoluşundan günümüze toplumlar, sahip oldukları tüm olanakları ve çeşitli silahları kullanarak karşısındakine hükmetmeye, daha güçlü ve üstün konuma geçmeye çalışmışlardır. Bu nedenle savaşların başlangıcı, insanlık tarihinin başlangıcı ile paralel seyreder. Bu süreçte değişen tek şey; sahip olunan teknolojiye bağlı olarak kullanılan silahlar ve yöntemlerdir. Tarihsel süreçte kullanılan savaş araçlarından biri de, terör ve terörizmdir. Günümüzde de farklı boyutlarıyla terörizm ve terörün her türü, sınırlarını ve tehdit alanını genişleterek yaygın olarak kullanılmakta ve tüm toplumları tehdit etmektedir.

Terör; sivillerin veya güvenlik görevlilerinin, herhangi bir amaca ulaşmak için farklı silahlar kullanılarak, ses getirici eylemlerle öldürülmesi (Bal, 2006, s.8) şeklinde tanımlanabilir. Terörizm ise terörün amacına, siyasi, ekonomik ya da dini hedeflerine ulaşmak, ideolojisini, stratejisini gerçekleştirmek için kullandığı yöntemdir. Bu bağlamda terör, terörizmin şiddet ve tehdit boyutundaki silahı (Ekici, 2012, s.1) olup, tüm çeşitleriyle terörizm, yerel, ulusal, uluslararası her düzlemde güvenlik açısından en ciddi tehditlerden biridir. Uzun yıllar boyunca uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin bir tehdit olarak varlığını sürdüren terörizm, Soğuk Savaş sonrası yaşadığı dönüşüm ve küreselleşme olarak nitelenen yeni dinamiklerle günümüzde, dünya gündeminde daha fazla yer işgal etmektedir. Geçmişte savaş aracı olarak kullanılan terörizm, günümüzde, küreselleşme ile derinleşen gelir eşitsizliğinin kaybedenleri olan bazı yoksul kesim, halklarca, kendilerini ezdiklerini/sömürdüklerini düşündükleri taraflara karşı çıkmamanın bir yolu, yöntemi olarak da görülmektedir (Kanat, 2014, s.204-206).

2001'de ABD'deki ikiz kulelere yapılan saldırılar, domuz gribi (H1N1 virüsü), ortaya çıkışıyla ilgili farklı varsayımların ileri sürüldüğü Covid 19 gibi biyolojik ajanlara dayalı salgın ya da pandemiler, günümüz dünyasında terör kapsamının yanı sıra güvenlik anlayışını da değiştirmiştir. Çünkü biyolojik ajanlar bir terör aracı olarak da kullanılabilir. Biyolojik ajanların kullanıldığı biyoterör, ekonomik olarak maliyetinin azlığı, üretimi ve taşınmasının kolay olması, özellikle izlenebilirliğinin zor olmasına karşın hedef kitleye kolaylıkla ulaşabilmesi nedeniyle en fazla tercih edilen terör yöntemidir. Biyolojik terör araçları, geniş kitleleri hastalandırıp, öldürmesinin yanı

³ Bu makale; 12-14 Mayıs 2022'de Bayburt'ta gerçekleştirilen II. Uluslararası Uygulamalı İşletme, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Sempozyumu ve Çalıştay'ında sunulan ve özet bildiri olarak yayınlanan bildiriden yola çıkılarak, kent ve çevreye adanan bir yaşama armağan olarak hazırlanmıştır.

sıra yarattığı korkuyla toplumsal yaşamı yeni önlemler almaya zorlamakta, yeni işbirlikleri, yapılanmalara gidecek kadar derinden etkilemektedir.

Günümüz dünyasında, ulusal ve uluslararası güvenliği sağlamanın ve sürdürülebilir kılmanın en temel bileşenlerinden biri de, kitle imha silahı olarak da kullanılabilen biyolojik ajanların yaratacağı tüm tehditlerin üstesinden gelerek biyogüvenliği sağlamaktır. Devletler, ekonomik ve toplumsal olarak, biyolojik tehditler kaynaklı sorunlar yaşamamak, birey ve toplum güvenliğini sağlamak için, ülke ya da ülkelerarası uygulama boyutu olan düzenlemeler yapmakta, önlemler almaktadır. Bu kapsamda ulusal, uluslararası yasal, yönetsel düzenlemelerle, seyahat etmekten çalışmaya, temel ve sosyal haklara sınırlama getirilmekte, ülkelerarası yeni işbirlikleri ve örgütlenmelere gidilmektedir. Tüm ülkeler, yerel, bölgesel, ulusal her düzeyde biyoterörle baş edecek yapıları, yoksa oluşturmakta, varsa onları bugünün gereksinimleri doğrultusunda daha güçlü hale getirmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; 1928 yılında kurulan ve 2012’de yeniden yapılandırılana kadar, halk ve çevre sağlığına karşı tehdit oluşturan tüm unsurları, referans laboratuvarlarında tanı-teşhis eden, ürettiği aşı-serumlarla onlara karşı korunma sağlayan ve sağlık alanında tek Ar-Ge kuruluşu olan Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı’nın (RSHMB), toplum sağlığının yanı sıra, kent sağlığı ve güvenliği için büyük tehdit oluşturan biyolojik ajanlara, biyoterörizme karşı korunmada, biyogüvenliği sağlamada günümüz dünyasındaki yerini ve önemini ortaya koymaktır.

Kavramsal Çerçeve

Terör, Terörizm, Biyolojik Terör, Kent Sağlığı ve Kent Güvenliği

Latince kökenli terör ve terörizm kelimeleri; korkudan titreme ya da titremeye neden olma anlamındaki ‘terrere’ sözcüğünden türemiştir (Başeren, 2006, s.7). Ancak bu iki kavram anlam ve içerik olarak birbiri ile aynı değildir. Terör, bir stratejiye dayalı olarak teröristlerce gerçekleştirilen bir eylemdir. Terörizmi ise stratejik söylem olarak ifade etmek daha doğrudur. Bu bağlamda terörizm; örgütlü, sistemli ve sürekli bir biçimde terörü kullanarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan, söylemlerini ortaya koymada bu yöntemi benimseyen bir yaklaşımdır. Terörizm, teröristlerin, eylemlerini gerçekleştirip amaçları doğrultusunda propagandaya yönelmesi sonrasında devreye girer. Bu açıdan terörizmden söz edebilmek için aynı siyasal amaca yönelmiş bir dizi terör olayının var olması gerekmektedir (Başeren, 2000, s.2-6).

İnsan, hayvan ve bitkilerde hastalık oluşturan ya da ölümlere yol açan bakteri, virüsler ile mikroorganizmalara biyolojik ajan denilmektedir. Biyolojik ajanların biyolojik silah olarak kullanılmaları; bulaşıcılık kapasiteleri, hastalık yapabilme etkileri ve çeşitli genetik değişiklikler yapılmaya uygun olma özelliklerinden ötürüdür (Yenen ve Doğanay, 2008, s.95). Bu ajanlar, ölümcül etkilerinin yanında, hedef alınan kitlenin karşı koyma, savaşıma yeteneğini azaltmak veya solunum, beslenme gibi temel gereksinimlerini engellemek üzere kullanılmaya da uygundur. Salgın hastalık oluşturmak amacıyla bu ajanların insanlar üzerinde kullanılmasına biyolojik saldırı; biyolojik silahların, askeri hedeflere yönelik olarak profesyonel ordularca kullanılmasına, biyolojik savaş; terör örgütlerinin sivil halkı hedef alarak gerçekleştirdiği saldırılara ise biyoterörizm denilmektedir. Biyoterörde hedef; sivil ve korumasız toplumlardır. Amaçlanan ise geniş kitleleri hastalandırma ve/veya ölümüne yol açmanın yanı sıra toplumda korku yayılmasını sağlayarak yaşamı zorlaştırmaktır. Kısaca biyoterörizm; biyolojik savaş ajanlarının, birey veya topluluklarda korku yaratmak, hastalık oluşturmak, onların yaşamlarını zorlaştırmak gibi amaçlarla kullanılmasıdır (Hüşan, 2010, s.2)

Kentler tüm dünyadaki insanların, barınmadan güvenliğe, beslenmeye, çalışmaya ekonomik, sosyal, siyasal tüm gereksinimlerini karşıladıkları yaşam alanlarıdır. Dünya nüfusunun yarısından fazlası, ülkemizde ise son yasal düzenlemelerle %90'dan fazlası kentlerde yaşamaktadır. Bu açıdan kent sağlığı ve sağlıklı kentlere sahip olabilmek tüm devletler için önemli ve gereklidir. Sağlıklı kent kavramı bize sadece bir sonucu değil, çevresini geliştirebilen ve kaynaklarını genişletebilen bir kent modelini, bir yaklaşım, yöntemi anlatır. Sağlıklı kentler, belirli bir sağlık düzeyine ulaşmış olmanın yanı sıra bir sağlık bilincine sahip olan ve onu geliştirmek için çaba harcayan kentlerdir (Aycan 2014'den aktaran Saltık, 2014).

Güvenlik, insanlar için olmazsa olmaz, en temel ihtiyaçlardan biri olup kentlerin ortaya çıkmasının da temel etkenlerden biridir. Bu bağlamda, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, kentler, insanların bir arada güvenlik içinde yaşama isteğinin biçimlendirdiği mekânsal yerleşimlerdir (Kaypak 2016'dan aktaran Alacadağlı, 2020, s.154). Kentlerin güvenliği, çeşitli yapısal ve yerel faktörlere bağlıdır. Asayiş anlamında kent güvenliği ile öncelikli olarak kastedilen" kamu düzenini sağlamaktır. Bu düzen, kent sakinlerinin temel hak ve özgürlüklerini koruma, suç unsurlarını ortadan kaldırarak huzur içinde yaşamalarını sağlayacak ortamları hazırlama ve bu ortamın sürekliliği için gerekli önlemleri almayı içerir. Böylece, kentlinin bireysel güvenliği, kent

sakinlerinin bütünlük içinde güvenliği ile kentlerin bir bütün olarak güvenliğini sağlanmaya çalışılır. Ancak 2000’li yıllar sonrasında kent güvenliği ya da güvenli kentlerle kastedilen şey bu değildir. Günümüzde kent güvenliği, kentin, kentlinin emniyetini sağlamanın çok ötesinde bir anlama sahiptir. Bu kavram bize; bir hak olarak kent sakinlerinin, güvenli bir çevrede yaşamaya yönelik tüm haklarının kullanımı için gerekli olan tüm koşulların sağlandığını anlatmaktadır. Bu bakış açısıyla; insan olmanın bir gereği olan ve insanlar için bütün hakların kaynağını oluşturan yaşam hakkı, onun sağlıklı ve güvenli bir kentte yaşama hakkının da temelini oluşturmaktadır (Alacadağlı, 2021, s.295-296).

Sağlıklı Kentlerin Özellikleri, Kent Güvenliği ve Biyoterörizm

Kent, sürekli değişen iç dinamikleri ile yaşayan, nefes alan, büyüyen karmaşık bir organizmadır. Yukarıda da belirtildiği üzere; sağlıklı kent, sahip olduğu sağlık bilinciyle çevresini geliştirebilen ve kaynaklarını genişletebilen bir kenttir. Bu kentler, belirli bir sağlık düzeyine ulaşmış olup onu geliştirmek için de çaba harcarlar (Aycan 2014’den aktaran Saltık, 2014).

İdeal anlamda sağlıklı bir kentin sahip olması gereken niteliklere, bazı uluslararası hukuk belgelerinde yer verilmektedir. Başta Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) olmak üzere, kimi uluslararası kuruluşlarca benimsenerek hazırlanan ve devletlerce de kabul gören ölçünlerin yer aldığı bu belgelere örnek olarak, başta 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olmak üzere⁴ 1966 tarihli Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 1990 tarihli Paris Şartı, 1972 tarihli Stockholm ve 1992 tarihli Rio, Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansları bildirileri verilebilir. Bu belgelerde yaşam hakkı güvence altına alınarak “sağlıklı çevre hakkı”na ilişkin kurallar konulmuş, sağlıklı çevrelerde ve yaşam ortamlarında yaşama, tüm insanlar için bir hak olarak tanımlanmıştır. Uluslararası düzlemde gündeme getirilen bu belgelerde, insan sağlığı, halk sağlığı ve çevre sağlığı gibi kavramlara bir bütünsellik içinde yaklaşılmıştır (Keleş, 2019, s.43).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılan tanımına göre sağlıklı olmak; beden ve ruhen iyilik içinde olma halidir. Bu iyilik hali, sağlıklı olma durumu için, buna ulaşmayı sağlayacak tüm koşulların sağlanması gerekir. Bu açıdan; barınma, eğitim, çalışma, sağlıklı çevre, dinlenme, eğlenme gibi

⁴ Bu Bildiri’nin 25. Maddesi; herkesin, kendi ve ailesi için, beslenme, barınma, sağlık gibi hizmetlerle diğer benzeri hizmetleri de içerecek şekilde, refah ve esenlik içinde yaşamını sağlayacak bir yaşam düzeyine sahip olmaya; işsizlik, hastalık, dulluk, yaşlılık gibi kendi istenci dışında geçim olanaklarından yoksun durumlarda güvenlik içinde olmaya hakkı olduğunu belirtmektedir.

ihtiyaçların karşılandığı ortamlardan, koşullardan ve elverişli bir gelir düzeyinden yoksun olmak, sağlıksız bir yaşam ortamının niteliklerini oluşturur. Bir grup uzmanın öncülüğünde, DSÖ'nce başlatılan ve ilk toplantısı 1986'da Lizbon'da gerçekleştirilen (Asthon, 2019, s.7)) Sağlıklı Kentler Projesi'nde sağlıklı kent; yalnızca maddi yaşam koşullarına yönelik gereklilikler açısından değil, çevre sağlığından, kent güvenliğine en geniş biçimiyle algılanarak ve bütünsel yaklaşarak düzenlenmiştir. Bu Proje, günümüzde kazandığı ivme ile dünya genelinde beş bölgede 1400'ü aşkın kentte uygulanmaktadır (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Nisan 2022).

DSÖ önderliğinde başlatılan sağlıklı kentlerle ilgili çalışmalar ve benimlenen yaklaşım, ülkemizde de etkili olmuştur. Bu kapsamda, hem bu çalışmaların hayata geçirilmesi hem de bu anlayış temelinde bir hareketin gelişebilmesi için; 10 kurucu belediyenin girişimiyle, 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu kapsamında oluşturulan Bakanlar Kurulu kararıyla "Sağlıklı Kentler Birliği" kurulmuştur (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Nisan 2022). 2004 yılında kurulan bu birliğin kurucu üyelerinden biri olan Yalova ilinin internet sayfasında sağlıklı kent; "yaşayan, nefes alan, büyüyen, sürekli değişen bir iç dinamiğe sahip karmaşık ancak çevresini geliştirebilen ve kaynaklarını genişletebilen, belirli bir sağlık düzeyine ulaşmanın ötesinde, sağlık bilincine sahip ve onu geliştirmek için çaba harcayan kent" olarak tanımlanmaktadır. Tanımda, sağlıklı kent kavramının bir sonucu değil yöntemi ortaya koyduğu da vurgulanmaktadır. Ayrıca sağlıklı kentin; istihdam sağlayabilen, doğal-tarihi çevresini koruyup geliştirebilen, bir kimliği olan ve bunu koruyan, doğal ve diğer her tür afetlere karşı güvenli, ekonomik olarak ulaşılabilir ve yaşam kalitesi yüksek konut çevrelerine sahip, eğitim, sağlık gibi hizmetleri etkin bir biçimde sunabilen, yeterli yeşil, açık alanı sağlayan, o bölgede yaşayanlar arasında sosyal ilişkileri güçlendiren ve planlı olarak gelişen bir kent olduğu da belirtilmektedir.

Ülkemizde 2022 verileriyle 81 il ve ilçede, toplamda 120 belediyede uygulama çalışmaları süren "Sağlıklı Kentler"de olması gereken özellikler (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Eylül 2022) Birlik üyelerinden Yalova İli'nin internet sayfasında (Yalova Valiliği Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, 14 Haziran 2017);

- Barınma için kaliteli konutlarıyla, hijyenik, güvenilir ve sağlıklı, bir fiziksel çevre,
- Dengeli ve uzun soluklu, sürdürülebilir bir çevre sistemi,
- Kendi içinde dayanışmayı sağlamış güçlü bir toplum,

- Yaşayanların, kentlinin, yemek, su, barınak, gelir, güvenlik ve iş gibi tüm temel ihtiyaçlarını karşılayabilme,
 - Kendi yaşamını, sağlık ve refahını etkileyen kararlara halkın katılımı ve bunları denetimi,
 - Gerekli iletişim ve ilişkilerle, farklı kaynaklara ve deneyimlere ulaşılabilirlik,
 - Yenilikçi, kapsamlı ve yaşamsal önceliklere odaklanan bir kent ekonomisi,
 - Kent sakinlerinin kültürel ve biyolojik mirasına sahip çıkan, geçmişine bağlı, diğer küme ve kişilere bağlılığını destekleyen ve bu özelliklerle uyumlu olanları geliştiren bir yapı,
 - Herkese ulaşma, halk sağlığı ve hastalık bakım hizmetlerini ulaşılabilir şekilde sunma,
 - Hastalık düzeyi düşük, korunma ve sağlık seviyesi yüksek olan,
- şeklinde sıralanmaktadır.

Sağlıklı bir kentten, tüm kent halkını kapsayıcı, destekleyici, duyarlı olması ve kentlinin farklı gereksinim, beklentilerine yanıt vermesi beklenmektedir. Bu kapsamda sağlıklı kent; çocuk ve yaşlı dostu, katılımcı, topluma dayalı bütüncül yaklaşımlar kullanan, risk etmenleri ile mücadele etmek için yerel ortaklıkları güçlendiren, yerel sağlık sistemlerinin kapasitesini artırmayı hedefleyen, insanların günlük yaşamları ve esenlikleriyle ilgili programları destekleyen kenttir. Kentin gelişimine yönelik plan ve politikaları temel konularından biri haline getirme; sağlıklı gıdaya erişim olanakları ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarıyla ilgili bilinci arttırma; kent içinde çocuk, kadın ve yaşlılara yönelik şiddet ve yaralanmalarla ilgili tüm konuları kapsayan plan ve politikaları oluşturma; kent planlaması süreçlerine, program, projelerine sağlık konusunu entegre etme ve bu hedeflere ulaşabilmek için gereken kapasiteyi, kurumsal taahhütleri sağlama da, sağlıklı kentin özelliklerindedir. Bunların yanı sıra sağlıklı kentten; herkes için daha iyi barınma koşulları sağlama, sağlığı geliştirici planlar yapması, fiziksel aktivite ve rekreasyon amaçlı yeşil-açık alanlara erişim ile sağlıklı ulaşımı artırması, iklim değişikliğinin kent sağlığına olumsuz etkileriyle mücadele etmesi, kamu sağlığı krizlerine hazırlıklı olması ve anında müdahale etmesi de beklenmektedir. Ayrıca sağlıklı kentlerin; kent güvenliğinin artırılması için gerekli alt yapıyı hazırlaması, kentlileri özellikle de çocukları, toksik ve sağlığa zarar veren salınlara karşı koruyan uygulamalar geliştirmesi, kentlinin; güvenlik, erişilebilirlik, konfor ve aktif yaşam konusundaki beklentilerini karşılayabilecek kentsel tasarımlar hazırlaması da gerekmektedir (Aycan'dan aktaran Saltık, 2014).

Sonuç olarak sağlıklı kentin olmazsa olmazlarından biri de kent güvenliği olup; sağlıklı çevresel koşullarıyla, her tür afet ve teröre karşı güvenli, yaşam kalitesi yüksek, eğitim, sağlık gibi hizmetleri güçlü, bölgede yaşayanlar arasında sosyal ilişkileri güçlendiren ve planlı olarak gelişen kent, güvenli kenttir.

Patojen mikroorganizmaların insan, bitki ve hayvanlarda kullanımıyla ortaya çıkan biyoterörizm, günümüz dünyasının küreselden yerele, kentlere, her düzeyde önlem almasını gerektiren en önemli terör yöntemidir. Bu konuda Birleşmiş Milletler-BM'ce hazırlanan ve 1972 yılında imzaya açılıp 1975 yılında yürürlüğe giren ve biyolojik ve toksik silahların üretimini, kullanımını yasaklayan Biyolojik Silahlar Sözleşmesi'ne-BSS karşın (Dışişleri Bakanlığı, 2021), biyolojik silahların terör amaçlı kullanımı giderek artmaktadır. Biyolojik silahların ucuzluğu ve kolayca geliştirilip uygulanabilirliği ve etki boyutunun büyüklüğü, onu teröristlerce cazip kılan en büyük etkenlerdendir. Bu nedenle sadece terörist gruplar değil ülkeler de altına imza koydukları BSS gibi sözleşmelere rağmen biyolojik silah kullanımından, kendilerince haklı sebeplerle biyolojik silah imalinden vazgeçmemektedir (Yüksel ve Erdem, 2016, s.204). Bu paradigma, tüm ülkeleri; ülkeyi, ülke kaynaklarını, vatandaşları ve kentleri, sağlıklı ve güvenli kılacak önlemleri ivedilikle almak zorunda bırakmaktadır. Bu açıdan, bu unsurlarla mücadele etmek, özelden biyogüvenliği genelde ülke, kent güvenliğini sağlamak için; küresel ve yerel düzlemde, etkin işbirliği içinde çalışacak, örgütsel, yasal yapılara ihtiyaç vardır. Ayrıca mevcut olanların da küreselleşen dünyanın değişen tehdit koşullarına bağlı olarak yeniden organizesi, günümüz ihtiyaçlarına paralel olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Kentler genelde büyük yerleşimler olarak, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik hareketliliğin daha yoğun olduğu alanlardır. Bu özellikleriyle kentler, kentsel göçü artıran çekim alanlarıdır. Öte yandan kentleşme, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir olgu olup, kentsel alanlardaki hareketlilik, değişimler toplum sağlığı açısından farklı sorunların da doğmasına yol açabilmektedir (Keleş, 2019, s.42). Ayrıca heterojen yapılarıyla kimsenin kimseyi tanımadığı kentler, her tür terör eylemlerinin daha kolay yapılabildiği, özellikle biyolojik terörün etkisinin daha kolay ve kapsayıcı olarak yayılmasını sağlama riskini içeren alanlardır. Bir diğer önemli nokta dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yaşıyor olmasıdır. Tüm bunlar dikkate alındığında; küreselden yerele tehdit oluşturan terör unsurlarıyla mücadelede, bu sorunların çözümünü, ortadan kaldırılmasını, sağlıklı ve güvenli kent ortamlarının sağlanmasını sağlayacak örgütlenmelerin, düzenlemelerin yapılması, mevcutlarının değişen tehditlere göre yeniden düzenlenmesi daha da büyük önem arz etmektedir.

Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Biyoterörizm, Kent Sağlığı ve Güvenliği

RSHMB, halk sağlığının korunmasına yönelik üretim, kontrol, tanı, eğitim, araştırma, yayın ve danışmanlık hizmetleri vermek üzere 1928 yılında 1267 sayılı Kanunla enstitü olarak kurulmuştur (Alacadağlı, 2006). 1940 yılında 3959 sayılı Kanunla, Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün görev ve sorumlulukları yeniden tanımlanmıştır. Bu Kanuna göre RSHMB, çeşitli uzmanlık bölümlerine ayrılarak aşağıdaki sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür (günümüz türkçesi ile Sağlık Bakanlığı, mülga 3959 sayılı Kanun, 2. madde/a, b, c, e fıkraları):

- i. Halkın sağlıklı yaşaması için tüm önlemleri almak, halk sağlığının korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve hastalıklarla mücadele için her tür araştırma ve incelemeleri yapmak,*
- ii. Bakanlıkça cinsleri belirlenen aşı ve serumlar ile diğer biyolojik ve kimyevi maddeleri hazırlamak,*
- iii. Yerli veya yabancı ilaçların, serum ve aşılardan, halk sağlığıyla ilgili diğer bileşimlerin, kimyevi maddelerin kontrollerini yapmak,*
- iv. Genel ve toplumsal olarak sağlığın korunması, iyileştirilmesi ve diğer sağlıkla ilgili konularda konferanslar düzenlemek, araştırma yayın yapmak.*

1983 yılında Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün adı, 181 sayılı KHK ile RSHMB olarak değiştirilmiş, 1984'te 190 sayılı KHK ile kadroları yeniden tanımlanmıştır. RSHMB, ihtiyaçlar doğrultusunda gelişen ve açılan bölümleri, DSÖ ve 9001, 17025, 15189 gibi uluslararası ISO standartlarına göre çalışan akredite laboratuvarları ile 2011 yılına kadar, sağlık alanında tek referans laboratuvarı olarak hizmet sunmuştur. 1993'de Dünya Bankası Projesi kapsamında hazırlanan Bond Raporu'na göre RSHMB; %83 oranında Avrupa standardında çalışan bir kurum olup, Türkiye Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nca hazırlanan Kamu Ar-Ge Kuruluşları Raporu'na göre de "sağlık alanında tek Ar-Ge kuruluşu" dur (TÜ-BİTAK, 1997).

2000'li yıllarda RSHMB, hem mevcut durumda yaşanan sorunlara çözüm üretmek, hem de görev alanına girip mevzuatında olmayan, örneğin ruh sağlığı, ya da mevzuatında olup ithal yoluyla temin politikası paralelinde teknolojik yatırım eksikliğinden gelişen teknolojiye ayak uyduramadığı için yapamadığı aşı üretimi gibi işleri yasal dayanaklarına uygun olarak sunabilir hale gelmek ve kendisinden beklentileri karşılamak üzere, Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında yeniden yapılanma çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalara başlandığında Başkanlık; merkezde 15'i müdürlük olmak üzere toplam 31 ana ve destek hizmet birimi ve yedi bölge müdürlüğü (Adana, Antalya, Diyarbakır, Erzurum,

İstanbul, İzmir, Samsun) ile aşağıda özet olarak verilen hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı bünyesinde il düzeyinde kurulan ve Bakan onayı ile kendisine bağlanan halk sağlığı laboratuvarları ile de koordineli olarak çalışmaktadır.

Bu dönemde beş başlık altında RSHMB' de yapılan işler : (Alacadağlı, 2005)

- **Üretim**
 - Tanıya, tedavi ve korumaya yönelik antijen ve antiserumlar (Bu kapsamda salmonella, brucella, proteus, akrep, tetanos, difteri, şarbon gibi mikroorganizmaların antijen ve antiserumları üretilmektedir.)
 - Deney Hayvanları (Spesifik, patojen, free fare, tavşan, kobay ve benzerlerinin üretimi.)
- **Kontrol** (Aşağıdaki ürünlerin ruhsatlandırma, ithal izni, piyasa denetimi ya da ihracat amacıyla kontrolü.)
 - Aşı, serum, diğer biyolojik ürünler ile kan, kan ürünleri,
 - İlaç ve kozmetikler,
 - Gıdalar ve katkı maddeleri,
 - İçme, kullanma, kaplıca ve memba suları
 - Temizlik maddeleri ve dezenfektanlar,
 - Hava kalitesi analizleri,
 - Toprak kalitesi analizleri,
 - Su kalitesi ve rekreasyonel sular,
 - Toksik maddeler,
- **Tanı ve Doğrulama** (Aşağıdaki alanlarda rutin tanı, doğrulama ve referans laboratuvar hizmeti.)
 - Hematoloji, hormon, biyokimya,
 - Bakteriyoloji ve seroloji (Legionella, enterik patojenler, difteri), parazitoloji,
 - Viroloji (HIV, Hepatit B-C, polio virüs, kızamık vd),
 - Tüberküloz (Tanı ve antimikrobiyal direnç ölçümü),
 - Zehir araştırma (Toksikoloji)
- **Eğitim** (Bu kapsamda hem tıpta uzmanlık eğitimi hem de aşağıdaki eğitimler verilmektedir.)
 - Tıpta uzmanlık eğitimi (Mikrobiyoloji ve klinik mikrobiyoloji alanında),
 - Hıfzıssıhha Mektebi (Bir dönem işlevsiz, 2003 yılında yeniden hizmete başladı),
 - Hizmet içi eğitim,

- Bölge hıfzıssıhha müdürlükleri, halk sağlığı laboratuvarları, çeşitli kurum ve kuruluşların eğitimi,
- Staj amaçlı eğitim (Lise ve üniversite öğrencilerine)
- **Danışmanlık**
 - Zehir Danışma Merkezi (Zehirlenme vakalarında hekimlere danışmanlık hizmeti),
 - Birimlerin görev alanları ile ilgili konularda danışmanlık hizmetleri

RSHMB yeniden yapılanma çalışmalarına yukarıda da belirtildiği üzere; **i.** RSHMB Hizmet Yönetmeliği kapsamında örgüt yapısında var olan, ancak 190 sayılı KHK’de tanımlanmayan kadroların tanımlanması, **ii.** Bakanlık içi ve bakanlıklar arası görev çakışma/çatışmaların giderilmesi, **iii.** Teknoloji, cihaz, ekipman, iletişim altyapısı ve hizmet binalarındaki eksikliklerin yarattığı sorunların ortadan kaldırılması, **iv.** 2006’da kurulan ve kurucu üyelerinden biri olduğu Uluslararası Halk Sağlığı Enstitüleri Birliği içinde yer alan benzer enstitülerin görevlerini ve kendisinden beklenen yeni sorumlulukları daha etkin bir biçimde yerine getirebilmek amacıyla başlamıştır. Bu kapsamda hazırlanan ve bu makalenin hazırlayıcısının da proje koordinatörü olarak yer aldığı proje sürecinde; mevcut durum analizi, 16 benzer enstitünün literatür taraması ile incelenmesi, bunlardan seçilen enstitülere karşılıklı inceleme gezileri, bu enstitülerin temsilcileri, ilgili bakanlıklar, Sağlık Bakanlığı, kurum personeli, akademisyenler, alanın uzmanları ve hizmet alanların katılımıyla yapılan çalıştaylar gibi pek çok çalışmayla ve ortak akılla RSHMB’nın görev, sorumlulukları ve buna uygun olarak örgütlenmesi tanımlanmaya çalışılmıştır.

RSHMB’nin, tüm bu çalışmaların ışığında ve ülkemiz politika belgelerinde (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ulusal Program gibi) yer verilen beklentileri de dikkate alarak; ulusal halk sağlığı kurumu olarak Sağlık Bakanlığı ile ilgili ve özerk bir yapıda, yeni sağlık tehditlerini karşılayabilecek, riski yönetebilecek, hastalıkların ve sağlık tehlikelerinin sürveyansı ve araştırılması, sağlığın iyileştirilmesi gibi konularda ülke çapında halk sağlığına katkıda bulunacak uzman bir kuruluş olarak yeniden yapılandırılması öngörülmüştür (Dilber, Aralık 2006).

RSHMB’nin ulusal halk sağlığı kurumu olarak, sağlık ve hastalıklar konusundaki rolü; yeni salgın hastalıkların tanısı, izlenmesi ve araştırılması, salgın hastalıklara karşı aşılama yoluyla korunma sağlanması, zehirli maddelerin ortaya çıkardığı riskler ve radyasyona maruz kalma hakkında araştırma ve danışmanlık sağlanması olarak tanımlanmıştır. Bu amaçla bünyesinde yer alan Enfeksiyon

Hastalıkları Enstitüsü-EHE, potansiyel salgınlarnın erken dönemde sinyalinin verilmesini mümkün kılacak (erken uyarı), salgın hastalıklar hakkındaki ulusal ve uluslararası verileri izleyecek, süreyens çalışmaları yapacaktır⁵. Toplumunu yeni ve ortaya çıkan hastalıklara ve sağlığa yönelik tehditlere karşı korumak ve sağlığı korumak üzere, maddelerin çevreye kasıtlı salımlarının sebep olduğu durumlar da dahil, acil durumlara yanıt verebilme hazırlığını geliştirmek, EHE'nin, Refik Saydam Ulusal Halk Sağlığı Kurumu'nun (UHSAK) görevidir. Bu bağlamda EHE içinde "Acil Hazırlık ve Müdahale Bölümü" diye bir bölüm öngörülmüş olup, bölge ve il düzeyinde oluşturulacak yapılarla birlikte bu bölüm; enfeksiyona bağlı acil sağlık tehditlerine cevap verilmesinden ve pandemi, biyoterör ve benzeri acil/olağanüstü durumlarda ülke çapında Sağlık Bakanlığı adına ön hazırlık, organizasyon ve koordinasyondan sorumlu temel kuruluştur. Ayrıca rapor içinde yer verilen ve biyolojik ajanları tanı/teşhis için gerekli olan, biyogüvenlik seviyesi 3-BSL3 ve dört olan laboratuvarlar için gerekenler, hizmet binalarının yanı sıra gerekli laboratuvar alanları, teknik donanım ve ekipmanın listelendiği UHSAK Hizmet Binaları İhtiyaç Listesi'nde öneri olarak yer almıştır (Dilber, Ekim 2006, s.100-101; s.122-124). Yerel ve bölgesel düzeyde sağlık korumayı güçlendirmek, ulusal aşı programını geliştirmek, bulaşıcı tehlikelere maruz kalma durumlarını tespit etmek ve izlemek üzere bilgi ve iletişim sistemlerini güçlendirmek, kimyasal maddelere, zehirlere ve diğer çevresel tehlikelere akut ve kronik olarak maruz kalmanın sağlığa olumsuz etkilerine karşı önlemler almak, bu konularda danışmanlık sağlamak, Türkiye'nin uluslararası sağlık hedeflerine ve küresel sağlığa katkıda bulunmak da Kurum'un görevleri arasındadır (Dilber, Ekim 2006).

RSHMB'nın yeni misyonu oluşturulurken, RSHMB'nin de kurucu üyesi olduğu Uluslararası Ulusal Halk Sağlığı Enstitüleri Birliği'nin, birlik kurucu üyelerinin, ulusal halk sağlığı enstitülerinin gelecekteki misyonuna yönelik öngörülerini, önerileri de dikkate alınmıştır (Koplan, Puska, Jouslahti, Cahill, Huttunen ve National Public Health partners, 2005, s.155-156; IANPH, 2022). Tüm bu çalışmalar sonunda yeniden tanımlanan misyon ve vizyona dayalı olarak oluşturulan yeni örgüt şeması ve kanun taslağı ile RSHMB, küreselleşen dünyada, halk sağlığına olası tehditleri, kendisinden beklenenleri karşılayacak, yerel ve küresel dü-

⁵ Halk sağlığı kavramı olarak süreyans; verilerin toplanarak analizi, yapılan analizlerin sağlığı geliştirme, iyileştirme ve/veya hastalıkların kontrolü amacıyla ilgili kişi/kurumlara, bildirim yapan yerlere dağıtılması olarak tanımlanabilir. Süreyans biyogüvenlikte önemli bir unsur olup enfeksiyöz etkenleri erken saptamanın temel koşuludur (Yüksel, Erdem, 2016, s.213)

zeyde etkin iletişim ve işbirliğiyle daha etkili ve verimli hizmet sunabilecek şekilde yeniden yapılandırılmış ve bu yapıyı hayata geçirecek olan yasa taslağı siyasi karar vericilere sunulmuştur.

Refik Saydam adı korunarak ulusal halk sağlığı kurumu olarak yapılandırılması öngörülen Kurumun misyonu, dünyadaki benzer kurumların misyonuna benzer, ancak ülke ihtiyaçlarını da karşılayacak bir şekilde tanımlanmıştır. Bu bağlamda kurum; çevre ve halk sağlığı alanında uzman, önceliği koruyucu sağlık hizmeti olan, yerel, ulusal, bölgesel düzeyde toplum ve çevre sağlığı üzerindeki faktörlerin etkilerini değerlendiren ve izleyen bir kuruluş olarak yapılandırılmıştır (bkz. Şekil 1).

Yapılanmada, hizmetin yerinde verilmesini, sorunlara yerinde çözüm üretilmesini benimseyen yerellik ilkesi temel alınmıştır. Bu ilke ve bilimsellik temelinde UHSAK'ın, hizmetlerini üretirken verimliliğini düşürmeyecek, yaratıcılığı ve araŐtırcılıđı engellemeyecek şekilde yapılandırılmasına özen gösterilmiştir. Alt birimleri akademik yapılarda olduğu gibi bölüm başkanlıkları şeklinde yapılandırılan UHSAK'ın Ana Hizmet Birimleri; Enfeksiyon

Hastalıkları Enstitüsü, Üretim Merkezi, Sağlık Geliştirme ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü, Tüketici Güvenliği ve Sağlık Etkileri Enstitüsü, Anne ve Çocuk Sağlığı Merkezi'dir. Önerilen bu yapının hayata geçirilmesi için siyasi karar vericilere sunulmak üzere bir kanun taslağı da hazırlanmıştır (Dilber, Aralık 2006).

Ancak ulusal, uluslararası tüm paydaşların görüşleri alınarak ve katılımı sağlanarak hazırlanan çalıştay raporları, uzmanlarca hazırlanan yeniden yapılanma raporlarının önerileri dikkate alınarak uzun soluklu çabalarla hazırlanan "Kanun Taslağı" (Dilber, 2006 Ekim ve Aralık; SDP, RSHMB Yeniden Yapılanma, Çalıştay ve Uzman Raporları, Kanun Taslağı) siyasi müdahaleler ve Meclisteki görüşmeler sonrasında değişerek yasalaşmıştır. Bu kanun taslağında da öngörülen yapı (bkz. Şekil 1) yerine, 663 sayılı KHK ile farklı bir yapı oluşturulmuş ve koruyucu sağlık alanında merkez, bölge olarak sağlık tehditlerini önlemek üzere yereldeki Bakanlık birimleriyle koordineli çalışacak şekilde yapılanması öngörülen RSHMB içine, Bakanlığın temel sağlık, kanser, aile hekimliği, verem savaş gibi birimlerinin merkez ve taşradaki tüm yapıları entegre edilmiştir. 663 sayılı KHK ile kurulan Ulusal Halk Sağlığı Kurumu'nun taşra teşkilatı olarak da 81 ilde İl Halk Sağlığı Müdürlüğü kurulması öngörülmüştür (Resmi Gazete, 02.11.2011).

Misyon olarak halk ve çevre sağlığının korunmasına yönelik olarak özellikle laboratuvar tanısı konusunda uzmanlık bilgisi ve teknik donanımı gerektiren taşra örgütlenmesine ve sağlık alanında Ar-Ge ve referans laboratuvar hizmeti sunan RSHMB yapısına, merkezde ve taşra teşkilatında Bakanlık bünyesinde yer alan birimlerin entegrasyonu -aslında RSHMB'nin asimilasyonu- sürecinde birçok yeni sorun, aksaklık ortaya çıkmıştır. Bu durum hem çalışanları hem de hizmet alanları olumsuz etkilemiştir. Bakanlık çalışma raporları ve Sayıstay raporlarıyla ortaya konulduğu üzere, bu yeni örgüt yapısıyla hizmet sunumunda aksaklıklar yaşanmış, yeniden yapılanma gerekçesi olan etkinlik ve verimlikte beklenen iyileşme de sağlanamamıştır (SB Çalışma Raporu, 2015, s.35 ve Alacadağlı, 2016, s.6).

1928'de kurulan ve 1940'lı yıllara kadar, tüberküloz (BCG), tifo, tifüs, kolera, DBT (difteri, boğmaca, tetanoz), kuduz aşılarının seri üretimini yapan, hatta aşı ihraç eden, 1968'de kurulan serum çiftliğinde tetanoz, gazlı gangren, difteri, kuduz, şarbon akrep serumlarını üreten RSHMB, 1980'ler sonrasında üretime değil aşı ithalatına öncelik veren yanlış politikalarla aşı üretmez hale gelmiştir. 1996'da DBT ve kuduz aşısı, 1997'de BCG aşı üretiminin kesilmesiyle ülkemizde aşı üretimi sona ermiştir. Yeniden yapılanma çalışmalarına bu yıllarda başlayan Kurum, bu çalışmaları üretken olmayan yapılarını üret-

ken hale getirmek amacıyla yapmıştır. Kurum arşivleri incelendiğinde de görüleceği üzere RSHMB bu yola, yeni bilgi ve teknolojilerin açtığı yolda hızla değişen dönüşen küreselleşen dünyada ortaya çıkan sağlık tehditlerine, ulusal-uluslararası işbirliğiyle daha etkin olarak cevap verebilmek, teknolojik ve Ar-Ge altyapısını güçlendirmek üzere çıkmıştır. Ancak bu yolculuk, önce 2011’de öngörülenden daha farklı bir yapıda bağlı kuruluş olarak yapılandırılma, sonra 2017’de 694 sayılı KHK ile Bakanlık merkez teşkilatı altında bir ana hizmet birimine dnştrlme ile sonuçlanmıştır. Bu KHK ile RSHMB yerine oluşturulan Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmış (Resmi Gazete, 18.08.2017) ve 2018’de 703 sayılı KHK ile Sağlık Bakanlığı merkez taşra örgütlenmesi yeniden düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 09.07.2018). Böylece RSHMB, geçmişten bu tarihe kadar sahip olduğu ve bilimselliğin, Ar-Ge çalışmalarının gerekli kıldığı özerkliği de yitirmiştir.

RSHMB, kurulduğu tarihten Türkiye Halk Sağlığı Kurumu olarak yeniden yapılandırıldığı 2011 yılına kadar, halk ve evre sağlığını korumada biyolojik ajanları tanıdan onlara karşı aşı serum geliştirmeye, birçok başarıya imza atmıştır. TUBİTAK’a da belirtildiği üzere o yıllarda sağlık alanında tek Ar-Ge kurumu olan, halk ve evre sağlığına yönelik laboratuvar hizmetlerinin üst basamak laboratuvarı olarak onay veren özerk yapıdaki RSHMB (TUBİTAK, 1997) 2011 yılında önce adı değiştirilerek Bakanlığa bağlı Ulusal Halk Sağlığı Enstitüsü olarak yeniden yapılandırılmış, 2017 ve 2018 düzenlemeleri ile Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü adıyla Sağlık Bakanlığı’nın merkezdeki ana hizmet birimine dnştrlmştir. Böylece, zerk yapıda hizmet üreten Kurum, Bakanlık içinde bir ana hizmet birimine dönüştürülerek dünyadaki benzerlerinin yürüttüğü temel misyonundan da uzaklaştırılmıştır (Resmi Gazete, 10.7.2018). RSHMB adının olduğu tek yer olarak, 2006’da kurulan ve 39 kurucu üyeden biri olduğu Uluslararası Ulusal Halk Sağlığı Enstitüleri Birliği web sayfası kalmıştır (IANPH, Founding Members)

Sonuç ve Değerlendirme

2019 sonrasında yaşadığımız ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 Pandemisi bize, en ucuz terör silahı olan biyolojik ajanların kullanıldığı biyoterrorizmin, geleceğin en büyük tehditlerinden biri olacağını, ülke, kent, bölge ve hatta dünya güvenliğini bozacağı gerçeğini tüm çıplaklığıyla göstermiştir. Çok çeşit ve türde, kullanımı, taşınması ve yayılması çok kolay olan biyolojik silahların hangisinin ne zaman kullanılacağını bilmenin imkanı bulunma-

maktadır. Bu gerçeklik, bu ajanların bazılarına karşı koruyucu önlemler uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu açıdan etkili bir savunma için önceden hazır olmanın yollarını bulmak ve bunu sağlayacak yapıları kurmak gerekmektedir.

ABD Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezi'ne (CDC) göre, biyolojik silahlara karşı savunma için; **i.** Hazırlık ve önleme, **ii.** Etkeni saptama ve gözetim, **iii.** Etkenin özelliklerini tanımlama **iv.** Koruyucu yöntemler geliştirme, **v.** Sağlıklı iletişim ağı şeklinde temel stratejilerin oluşturulup uygulanmasına ihtiyaç vardır (Kılıç, 2006, s.17). Bu ise ancak tanı-teşhis etmeden başlayarak erken uyarıya, önlem almaya, konuya bütünsel yaklaşım konunun tüm taraflarıyla iletişim halinde çalışacak yapılar, örgütlenmelerle mümkündür. Pandemilerden, biyoterörizm saldırılarından korunmak için öncelikle biyolojik ajanları uluslararası standartlara uygun olarak tanımlayabilecek laboratuvarlara ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra özel eğitilmiş sağlık personelinin istihdamı, bu alanda uzman personelce verilecek eğitimlerle, tüm kamu kurumlarında biyoterörizm ve biyogüvenlik konusunda farkındalığın artırılması, bu konuda ortak bir bilinç geliştirilmesi de gereklidir. Bu durumda sürveyans çalışmaları, halkın eğitimi ile birlikte biyogüvenliği sağlamada en önemli etkenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Yüksel, Erdem, 2016, s.216).

RSHMB yeniden yapılandırılmadan önce, biyoteröre yol açabilen biyolojik ajanlarla ilgili laboratuvar çalışmalarını mikrobiyoloji ve viroloji laboratuvarları ile yürütmekte ve bu kapsamda sürveyans çalışmalarını da gerçekleştirmektedir. Ancak, DSÖ'nün bu konuda referans laboratuvarlarından biri olan kurumun ve laboratuvarlarının, yeni beklentileri ve tehditleri karşılayabilmesi için, altyapısının, cihaz ekipman ve donanımının, günün teknolojisine uygun olarak güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yeniden yapılanmak isteyen Başkanlık, bu süreçte, ne yazık ki, ortak akılla belirlediği misyon ve vizyonu gerçekleştirmek bir yana, birçok işlevini de yitirerek etkisiz hale gelmiştir.

Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız gereklilikler, bir Cumhuriyet kurumu olan RSHMB'nun geçmişteki misyonu ve başarıları ile günümüz gereksinimleri dikkate alınarak yeniden değerlendirilmesini ve geleceğin tehditlerini fırsata çevirme, toplum sağlığı, kent ve çevre güvenliği sağlamak üzere tekrar işlevsel hale getirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Çünkü, 1928 yılında kurulan ve Cumhuriyet tarihi boyunca, doğrudan Sağlık Bakanlığı'na bağlı özerk bir kurum olarak halk ve çevre sağlığını korumak ve sağlık, çevre sağlığı risklerini önlemek üzere koruyucu sağlık hizmeti sunan RSHMB, 2011 yılında, 663 sayılı KHK ile Türkiye Halk Sağlığı Kurumu olarak yapılandırılarak -özerk statüsünü muhafaza etse de- önce adını, sonra işlevlerinin büyük

bir kısmını yitirmiştir (Resmi Gazete, 2011, 28103 sayılı). Bakanlığa bağlı bu yapı, 2017 yılında yayınlanan 694 sayılı KHK (Resmi Gazete, 2017, 30165 sayılı) ve 2018 yılında yayınlanan 703 sayılı KHK (Resmi Gazete, 2018, 30473 sayılı) ile getirilen düzenlemelerle bağlı kurum olma statüsünü de yitirmiştir. “Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü” adı ile hizmet birimi olarak yapılandırılan Kurumun Sağlık Bakanlığı hiyerarşisindeki konumu alt düzeye indirgenmiş, eski görev ve faaliyet alanları da diğer kurumlara dağıtılarak daraltılmıştır. Böylece RSHMB yeniden yapılandırma adı altında, yasal olarak 2011’de kısmen, ama 25 Ağustos 2017 tarihinde kendisine biçilen misyon, yetki ve sorumluluk alanı ile farklı bir yapıya dönüştürülerek, bu tarihten sonra neredeyse tamamen temel misyonundan uzaklaşmıştır.

Oysa RSHMB, geçmişte kendisine yüklenen misyonu yerine getirmede yaşadığı ve zamana bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ortadan kaldırılarak, uzmanlarca önerilen -ancak dikkate alınmayan- yeni misyon ve stratejik hedeflerini gerçekleştirecek şekilde yapılandırılıysaydı, bizim de biyo-terorizme karşı ülke olarak savunmamıza ve biyogüvenliğin sağlanmasıya yönelik çalışmalarınıyla, tüm yaşam alanlarımızı, ülkemiz kaynaklarını bizler için sağlıklı ve güvenli kılacak bir kurumumuz olacaktı. Çünkü biyogüvenliğin amacı çalışanları diğer insanları ve çevreyi potansiyel tehlikeli mikrobiyolojik ajanlardan korumak olup (Huşan, 2016), RSHMB zaten geçmişten günümüze bu misyonla oluşturulan bir kurumdur. Öte yandan bu ajanları üretme ve elimine etmenin ve de koruyucu aşıları üretmenin, bizi siyasal ve ekonomik olarak ne kadar güçlü kılacağını da dikkate alırsak, RSHMB’nın ülke teşkilatlanmasındaki önemi açıkça görülebilmektedir.

Öngörülü politikalarla bu kurumu bilimsel ve teknolojik açıdan yenileyerek yapılandırmayı başarabilse idik; geçmişte Japonya gibi ülkelere aşı ihraç eden bir ülke olmanın gururunu bize yaşatan bu Kurum, kanımca, bugün de, ülke olarak tüm dünyayı ekonomik, sosyal her açıdan çok olumsuz etkileyen bu soruna dünya çapında çözüm getirmenin onurunu da bizlere yaşatabilecekti. Türk bilim adamlarca geliştirilen 2021’de %2,7 büyüyen Alman ekonomisine tek başına %0,5 katkı sağlayan BionTech Firması’nın (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 2022) yerinde belki de RSHMB olacak ve bu ekonomik büyümeyi de belki bizim ülkemiz sağlayacaktı...

Extended Abstract

Biological Terrorism, Urban Security and Refik Saydam Hygiene Center Presidency

*

Esmeray Alacadağlı
ORCID: 0000-0003-1604-6487

In today's world, one of the most basic components of ensuring national and international security and making it sustainable is to provide biosecurity by overcoming all threats posed by biological agents. In this context, countries impose restrictions on fundamental and social rights, from traveling to working, through national and international legal and administrative regulations and go to new international cooperation and organizations. All countries do not have the structures to deal with bioterrorism, they create those structures at every local, regional and national level. If they have such these structures, they are trying to make them stronger in line with today's needs.

This study was carried out by to reveal the place and importance Presidency of Refik Saydam Hygiene Center (RSHCP), which was established in 1928 to protect public and environmental health, in today's world. Until it was restructured in 2012, RSHMB diagnosed all the elements that pose a threat to public and environmental health in reference laboratories, provided protection against them with the vaccine-serum it produced and ensured that precautions are taken against infectious agents with her surveillance studies.

Founded as an institution in 1928, the duties and responsibilities of RSHCP were redefined in 1940 and restructured as an institute. The duties of RSHCP defined in this law in order to protect and improve public and environmental health can be grouped under five headings. These; **i.** Production (Vaccine, serum, experimental animals production), **ii.** Control (Vaccine, serum, other biological products, blood, blood products, drugs and cosmetics, foods and food additives, drinking, using, thermal spring and spring waters, cleaning agents and disinfectants, toxic substances etc. control), **iii.** Diag-

nosis and Verification (Diagnosis and confirmation in the field of hematology, hormone, biochemistry, bacteriology and serology, parasitology, virology, tuberculosis, toxicology), **iv.** Education (Medical specialization training in the field of laboratory, School of Public Health training, In-service training, Regional directorates of health, public health laboratories, training of various institutions and organizations, Internship training), **v.** Consultancy (Poison Counseling Center and consultancy in cases of poisoning, consultancy services on matters related to the duties of the Units).

With this mission defined for itself, RSHCP, produced and exported vaccines. It has also carried out very important studies in protecting against biological agents, bioterrorism, which pose a great threat to community-urban health and safety and in ensuring biosecurity. RSHCP has carried out laboratory studies on biological agents that can cause bioterrorism with microbiology, virology and toxicology laboratories accredited by WHO. RSHCP also carried out surveillance studies on infectious agents in order to protect public and environmental health with its units. Surveillance is an important element in biosecurity and is the basic condition for early detection of infectious agents.

RSHCP in the 2000s; It has started restructuring works within the scope of the Health Transformation Program in order to be able to perform tasks such as diagnosis and verification and vaccine production that it could not do due to task conflicts, legislation that does not overlap with its current situation, lack of technological investment, and to meet the new service expectations expected from it. RSHCP, one of the reference laboratories of WHO and the only R&D institution in the field of health, has taken into account the duties and responsibilities of similar institutes that are members of the International Union of Public Health Institutes, of which it is a founding member. In this context, 16 similar institutes were examined through literature review, and mutual study tours were made to selected institutes. Workshops were held with the participation of representatives of these institutes, relevant ministries, Ministry of Health, institution personnel, academics, field experts and service recipients. With these studies and a common mind, the duties, responsibilities and organization of the RSHCP have been redefined and the draft law to implement this structure has been prepared and presented to the political decision makers. In this draft law, RSHCP; It has been restructured in a way that will meet the possible threats to public health, what is expected from it, and provide more effective and efficient service with effective communication and cooperation at local and global levels.

RSHCP has started its restructuring efforts in a rapidly changing, transforming and globalizing world with the aim of evolving into a structure that can respond to emerging health threats with R&D units and national-international cooperation. However, the Presidency, which was structured as an affiliate in a different structure than envisaged in 2011, was transformed into a main service unit under the central organization of the Ministry with the Decree No. 694 in 2017.

From the date of its establishment until 2011, when it was restructured as the Public Health Institution of Turkey, RSHCP has achieved many successes in protecting public and environmental health, from diagnosing biological agents to developing vaccines against them. However, with the 2017 and 2018 regulations, it was transformed into the main service unit of the Ministry of Health under the name of General Directorate of Public Health, and it was removed from its basic mission carried out by its counterparts in the world.

Whereas, if the RSHCP were structured in a way to realize the new mission and strategic goals suggested by experts -but not taken into account- by eliminating the problems that arise due to time and changing technology, it would also protect all of our living spaces, with its efforts to defend us as a country against bio-terrorism and to ensure biosecurity, We would have an institution that would make our country's resources healthy and safe for us. If we could have succeeded in restructuring this institution by renewing it scientifically and technologically with foresighted policies; This Institution, which makes us proud of being a country that exports vaccines to countries like Japan in the past; In my opinion, it would have been able to give us the honor of bringing a worldwide solution to this problem, which still affects the whole world economically and socially, with the vaccines it produces.

Kaynakça/References

- Alacadağlı, E. (2005 ve 2006). "RSHMB Dünya Bankası, yeniden yapılanma projesi" değerlendirme sunumu, alıştayı ve raporları arşivi.
- Alacadağlı, E. (2016). Sağlık hizmetlerinde yeniden yapılanma ve sağlık hizmetlerinde etkinlik, *Journal Of Emerging Economies And Policy-JOEEP*, Sayı 1, 1-10.
- Alacadağlı, E. (2020). Guvenli kent ve kent guvenliği uzerine bir irdeleme, *Giresun Uiversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (2), 152-167.
- Alacadağlı, E. (2021). Kent guvenliği ve kent suçları, Aslantuirk, A. Y. ve Dursunoğlu, İ (Ed.), *Yeni yuzyılda kentsel siyaset* içinde (ss.291-321), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ashton, J. (2019). Healthy cities: the past, the present and the future, *Kent ve sağlık* içinde (ss.7-12), 11-14 Aralık 2018 Uluslararası Kent ve Sağlık Kongresi Kitabı, ISBN:978-605-80795-2-6: Bursa.

- Bal, İ. (2006). Terör nedir? Neden terörist olunur?, İhsan Bal (Der.), *Terörizm: Terör, terörizm ve küresel terörle mücadelede ulusal ve bölgesel deneyimler içinde* (ss.7-24), Ankara: USAK Yayınları.
- Başeren, S., H.(2000). Terörizm: Kavramsal bir değerlendirme, Özdağ, Ü. ve Öztürk, O.M. (Ed.), *Terörizm incelemeleri: Teori, örgütler, olaylar içinde* (ss. 2-12), Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Başeren, S.H.(2006). Terörizmin ulaştığı boyutlar, bu durumun Türkiye'nin güvenliğine etkileri ve alınabilecek tedbirler, *Türkiye'nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenlik Politikalarına Etkileri Sempozyumu (9-10 Mart 2006)* içinde (ss. 8-19), İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Cumhuriyet Gazetesi (17.01.2022). *Alman ekonomisine Biontech dopingi*, 16 Nisan 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/alman-ekonomisine-biontech-dopingi-19006761> adresinden alındı.
- Dış İşleri Bakanlığı-MFA (tarih yok). *Silahların kontrolü ve silahsızlanma*, 10.09. 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa> adresinden alındı.
- Dilber, S. (Ekim 2006). *Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkez Başkanlığı'nın-RSHMB Mevcut durumunun değerlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması, final raporu*, Sağlık Bakanlığı Proje Yönetimi Destek Birimi Sağlıkta Dönüşüm Projesi, Ankara.
- Dilber, S. (Aralık 2006). *Refik Saydam Hıfzıssıhha Başkanlığı değerlendirme raporu*, Bakan'a sunulan. Ankara.
- Hüšan, U. H. (2010). *Biyolojik terör riskine karşı tıbbi müdahalenin etkinliğinin irdelenmesi ve yerel yanıtın geliştirilmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Çanakkale
- IANPH (t.y). *History and members*, 02.05.2022 tarihinde ianphi.org adresinden alındı.
- Keleş, R. (2019). Kent, sağlık ve planlama, *Kent ve sağlık içinde* (s.42-48), 11-14 Aralık 2018 Uluslararası Kent ve Sağlık Kongresi Kitabı, ISBN: 978-605-80795-2-6: Bursa.
- Koplan, J.P, Puska,P.,Jouslahti, P.,Cahill, K., Huttunen, J., National Public Health partners (2005). Improving the worlds health through natioanal public health institues, *Bulletin of the World Health Organization*, February 2005, 83 (2),154-157
- Resmi Gazete (2011). 663 sayılı, *"Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"*, 02.11.2011 tarih 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı, 0.08.2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-3.htm> adresinden erişildi.
- Resmi Gazete (2017). 694 sayılı, *"Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"*, 18.08.2017 tarih ve 30165 sayılı Resmi Gazetede yayımlandı, 10.08.2021 tarihinde <http://www.Resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf> adresinden erişildi.
- Resmi Gazete (2018). 703 sayılı *"Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"*. 09.07.2018 tarih 30473 sayılı Resmi

- Gazetede yayımlandı, 10.08.2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf> adresinden erişildi.
- Resmi Gazete. (2018). 1 No'lu "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", 10.07.2018 tarih 30474 sayılı Resmi Gazetede yayımlandı, 10.08.2021 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> adresinden erişildi.
- Roberts, N. (2001). *Wicked problems and network approaches to resolution*, 17 Ağustos 2021 tarihinde [file:///C:/Users/User/Downloads/WickedProblemsandNetworkApproachestoResoluton%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/WickedProblemsandNetworkApproachestoResoluton%20(1).pdf) adresinden alındı.
- Sağlık Bakanlığı-SB (1940). *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinin Teşkiline Dair Kanun*, 10 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,10380/tarihi30121940--sayisi3959-turkiye-cumhuriyeti-merkez-hifzissihha-muessesinin-teskiline-dair-kanun.html> adresinden alındı.
- Sağlık Bakanlığı-SB. (2015). *Sağlık Bakanlığı faaliyet raporu*, Ankara: SB Yayınları
- Saltık, A. (2014). *Sağlıklı kent olmak*, 15 Ağustos 2021 tarihinde <http://ahmet.saltik.net/2014/02/19/saglikli-kent-olmak/> adresinden erişildi.
- TÜBİTAK (1997), *Kamu araştırma-geliştirme (AR-GE) kuruluşları*, Bilgi ve derleme çalışması, Ankara: TÜBİTAK Yayınları
- Türkiye Barolar Birliği-TBB (2006). *Türkiye ve terörizm*, Rapor, No:107, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları
- Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği-SKB. (Mayıs 2022). *Birlik hakkında*, 15 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.skb.gov.tr/birlik-hakkinda/birlik-hakkinda/> adresinden erişildi.
- Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği-SKB (Eylül 2022). *Sağlıklı Kentler Birliği üye haritası*, 15 Eylül 2022 tarihinde <https://www.skb.gov.tr/birlik-hakkinda/uyelerimiz/> adresinden erişildi.
- Yalova Valiliği Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü (14 Haziran 2017). *Sağlıklı kent nedir, kriterleri nelerdir?* 10 Ağustos 2021 tarihinde <https://yalova.csb.gov.tr/saglikli-kent-nedir-kriterleri-nelerdir-haber-169094> adresinden erişildi.
- Yenen, O.Ş. ve Doğanay, M. (2008). Biyoterörizm, *ANKEM Dergisi*, 22(2), 95-116
- Yüksel, O., Erdem, R. (2016). Biyoterörizm ve sağlık, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2), 203-222.